

№:109

Enna Gerin
Lina Stenberg

Defensivt spel på högerens planhalva

DÄRFÖR FÖRLORADE SOCIALDEMOKRATERNA VALET 2022

KATALYS.

INNEHÅLL

FÖRORD: FRÅN FÖRLUST TILL HÅRD OPPOSITION	3
VALET I SIFFROR – VALANALYS 2022	4
VALRESULTATET 2022 – EN ÖVERBLICK	6
LO-MEDLEMMAR OCH ARBETARVÄLJARE	7
UTBILDNING OCH INKOMSTER	8
SVERIGEDEMOKRATERNA ÄR NU STÖRST BLAND ARBETSLÖSA	10
SKILLNADERNA MELLAN STAD OCH LAND	11
MÄNNEN RÖSTAR ALLT MER HÖGER	12
FÖRSTAGÅNGSVÄLJARNA VÄLJER BLÅBRUNT	13
SVENSKAR MED UTLÄNDSK BAKGRUND RÖSTAR RÖTT	14
VALDELTAGANDET MINSKAR	15
VÄLJARNAS VIKTIGASTE FRÅGOR OCH PARTIERNAS SAKÄGARSKAP	16
DÄRFÖR LYCKADES INTE S BESEGRA HÖGERBLOCKET – ANALYS AV EN FÖRLUST	18
SOCIALDEMOKRATERNA FÖRLORADE RIKSDAGSVALET	20
SKAKIG MANDATPERIOD PRÄGLAD AV JANUARIAVTAL, PANDEMI OCH KRIG I EUROPA	20
ETT FÖRLORAT ÅRTIONDE FÖR DEN SOCIALDEMOKRATISKA REFORMISMEN	21
FEM PROBLEM MED VALSTRATEGIN OCH VALKAMPANJEN 2022	22
1. JAGET FÖRE LAGET – BRISTANDE LAGBYGGE OCH INGET SIKTE PÅ EN PROGRESSIV MAJORITET	23
2. DEFENSIVT SPEL PÅ HÖGERNS PLANHALVA – DE RÖDGRÖNA FRÅGORNA LYFTE ALDRIG	24
3. MITTENJAKT PÅ LIBERALA MARGINALVÄLJARE – FORTSÄTTER TAPPA ARBETARKLASSEN	26
4. ENSIDIG KONFRONTATION MED SD SKAPADE FEL KONFLIKTLINJER	27
5. EN MAGDA-KAMPANJ TOM PÅ KONKRETA REFORMER OCH IDEOLOGI	28
VÅGA GÅ I OPPOSITION – SEX FÖRSLAG FÖR ETT OFFENSIVT OPPOSITIONSARBETE	30
VÅGA GÅ I STENHÅRD OPPOSITION!	33
VÅGA SIKTA MOT EN PROGRESSIV RIKSDAGSMAJORITET!	34
VÅGA GÅ FRAM MED EN KONKRET REFORMPOLITIK!	34
VÅGA VARA IDEOLOGISKA OCH VISIONÄRA!	36
VÅGA VARA ETT ARBETARPARTI!	36
VÅGA SATSA PÅ LÅNGSIKTIG OPINIONSBILDNING!	37
KÄLLFÖRTECKNING	38

TACK TILL VILGOT ÖSTERLUND OCH ERIK VESTIN FÖR HJÄLP MED BEARBETNING AV SCB-STATISTIK.

KATALYS RAPPORT NO 109.

GRAFISK FORMGIVNING & OMSLAG: JESPER WEITZ.

FOTO: S. 1. FREDRIK PERSSON/TT; S. 4–5. ERIK SIMANDER/DN/TT; S. 18–19. JEPPE GUSTAFSSON/ALAMY STOCK PHOTO; S. 30–31. CLAUDIO BRESCIANI/TT. (BILDERNA HAR BEARBETATS.)

TRYCK: KOMMUNALS VAKTMÄSTERI, STOCKHOLM, 2022.

Från förlust till hård opposition

Efter valet den 11 september har den mest högerkonservativa regeringen i modern tid tillträtt i Sverige. Det är ett paradigmskifte i svensk politik när Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna har valt att ta över regeringsmakten med stöd av ytterhögern. För första gången någonsin har ett högerradikalt parti som Sverigedemokraterna fått direkt inflytande över en svensk regering.

Sverigedemokraterna är det största partiet på högersidan medan de tre borgerliga regeringspartierna tillsammans har färre riksdagsmandat än Socialdemokraterna. Efter Tidöavtalet, regeringsförklaringen och den första budgeten har det nu blivit tydligt att det är Sverigedemokraterna som håller i taktipinnen. Vi har en svag borgerlig regering som styr på deras nåder.

Samtidigt famlar sig Socialdemokraterna fram i sin nya oppositionsroll efter åtta år i regeringsställning. En märklig diskussion har uppstått kring huruvida man vann eller förlorade valet. Partiet gick fram två procent i riksdagsvalet och gjorde bra ifrån sig i många kommuner och regioner. En imponerande bedrift efter två skakiga mandatperioder. Men Socialdemokraterna hade ett överordnat uppdrag i detta val och det var att besegra det högerkonservativa blocket. Det lyckades de inte med.

I detta val fortsatte partiet att byta ut sin sociala bas och tappa bland arbetarklassen. Det finns en fara att man stirrar sig blind på sin egen uppgång och missar hur de politiska kontinentalplattorna nu rör på sig. På sikt håller

Socialdemokraterna på att förlora sin position som Sveriges arbetarparti.

Katalys valprojekt i år har bestått av en tvåstegsraket. Under våren gav vi ut rapporten *Mot en progressiv majoritet*, där vi formulerade en politisk strategi för arbetarrörelsen inför valet. Nu presenterar vi en valanalys i tre delar. I den första delen redogör vi för valresultatet och lyfter fram intressanta trender och siffror som går att utläsa från årets val. I den andra delen analyserar vi varför Socialdemokraterna misslyckades med att besegra högerblocket. Vi tittar kort på mandatperioden och decenniet som föregick valet och fokuserar sedan på problemen med Socialdemokraternas valstrategi och valkampanj under valrörelsen 2022. I den sista och tredje delen ger vi råd framåt för tiden i opposition. Vi riktar hård kritik mot det som inte fungerade och hoppas att partiet kan lära av misstagen och lyckas samla en progressiv majoritet i valet 2026.

Det är dags för Socialdemokraterna att se valförlusten för vad den är och med full kraft ta på sig rollen som stark och progressiv oppositionsledare. Det duger inte att sitta still i båten och hoppas på att ett borgerligt sönderfall ska vinna nästa val åt Socialdemokraterna.

Nu gäller det är att våga ta upp handskan och gå i stenhård opposition mot Sveriges mest högerkonservativa regering i modern tid.

Katalys, Stockholm, november 2022

Enna Gerin

Lina Stenberg

Valet i

siffror

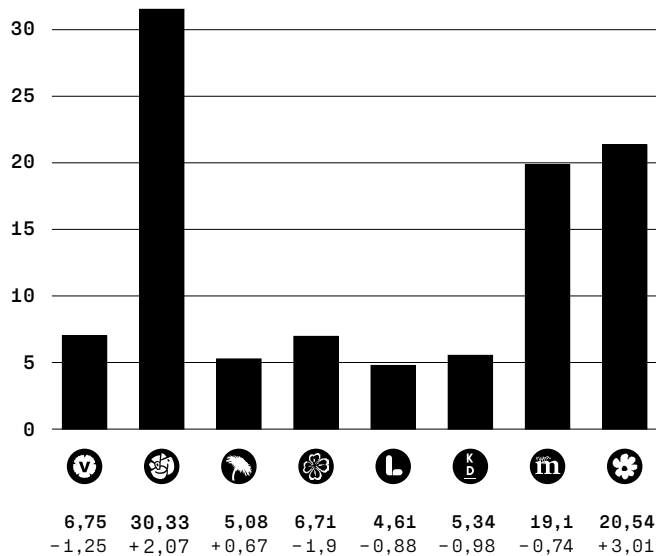
VALANALYS 2022

Valresultatet 2022

– en överblick

FIGUR 1.

Valresultat 2022 och förändring från 2018, procent.

KÄLLA: VALU.

Resultatet i riksdagsvalet 2022 är ganska otydligt om man bara tittar på vilka partier som gick fram och vilka som backade. Medan Miljöpartiet ökade något, bland annat på grund av stödröster, var Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna de enda två partierna som gick tydligt framåt i valet. Vänsterpartiet och samtliga borgerliga partier backade.

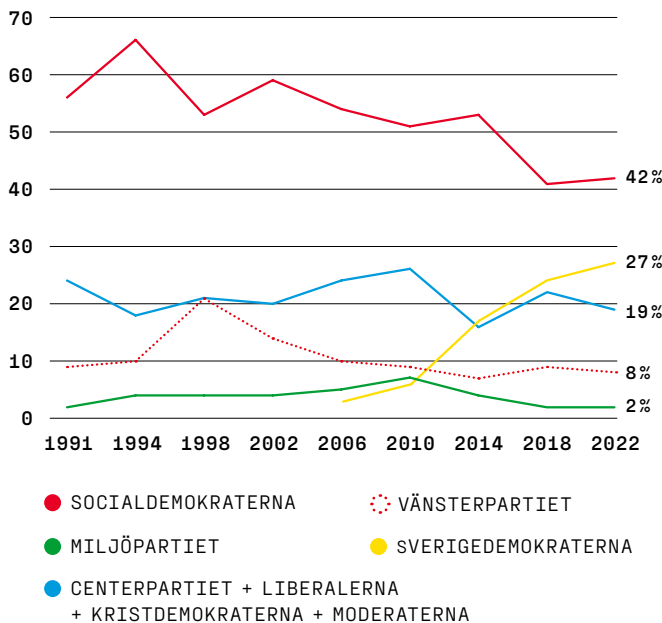
De rödgröna S-V-MP gick framåt 1,5 procent jämfört med valet 2018, men räknar man med Centerpartiet så backade den konstellationen 0,4 procent och hamnade på 48,9 procent. Det högerkonservativa blocket M-KD-L-SD gick tillsammans fram 0,4 procent och tog hem 49,6 procent av rösterna. Det skiljde 46 296 röster mellan blocken.

De klassiskt borgerliga partierna M-KD-L-C fick sammanlagt 35,8 procent, vilket kan jämföras med 2010 när de samlade nära 50 procent av rösterna. År 2022 gick Sverigedemokraterna om Moderaterna och blev Sveriges andra största parti, en position som Moderaterna har haft i svensk politik sedan valet 1979.

LO-medlemmar och arbetarväljare

FIGUR 2.

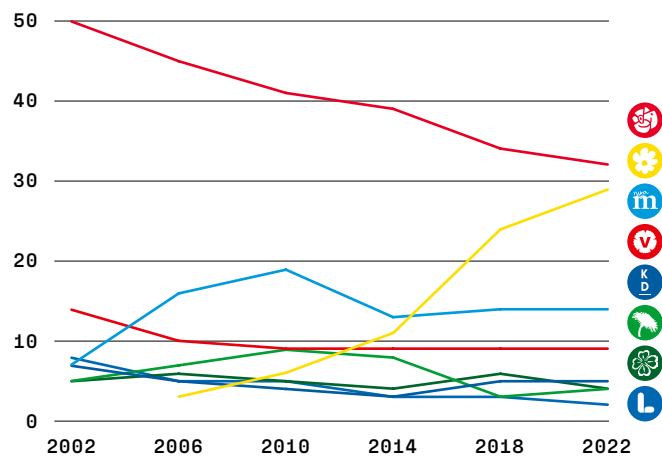
Hur röstade LO-medlemmarna 1991–2022, procent.

KÄLLA: VALU.

FIGUR 3.

Hur röstade arbetare 2002–2022, procent.

KÄLLA: VALU.

Socialdemokraterna är fortfarande landets största parti bland arbetare, enligt vallokalsundersökningen (Valu). Bland LO-medlemmar syns en långsiktig nedåtgående trend, som stannar av i valet 2022. Drygt en av fyra LO-medlemmar röstar på Socialdemokraterna.

De rödgröna får nätt och jämnt en majoritet bland LO-medlemmar (52 procent), samtidigt som de klassiskt borgerliga partierna backar tre procent till 19 procent.

En tydlig trend är att Sverigedemokraterna fortsätter att öka bland LO-medlemmar över tid och går fram tre procent sedan valet 2018. Genomgående i valresultatet är att det är Sverigedemokraterna som är Socialdemokraternas huvudmotståndare i kampen om arbetarväljarna.

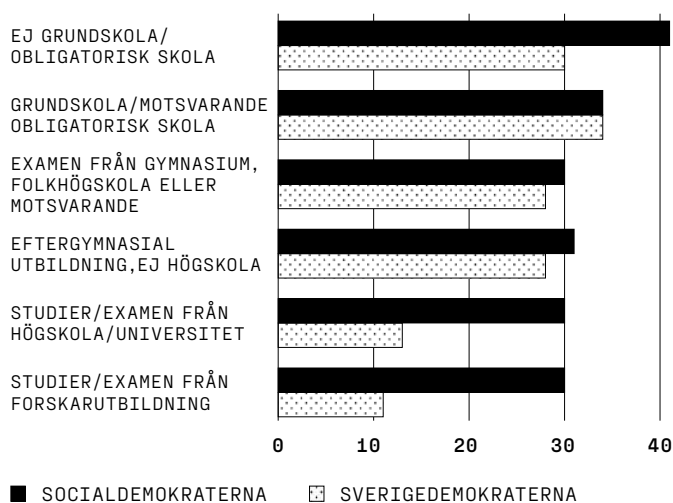
Detta syns också bland de som själva definierar sig som arbetare i Valu. Också här är Socialdemokraterna fortfarande störst (32 procent), men den nedåtgående trenden över tid fortsätter samtidigt som Sverigedemokraterna ökar till 29 procent.

Intressant att notera är att det högerkonservativa blocket i valet 2022 blev det största blocket bland arbetarväljarna med 50 procent av rösterna. För 20 år sedan hade Socialdemokraterna ensamt lika stor andel i den väljargruppen.

Utbildning och inkomster

FIGUR 4.

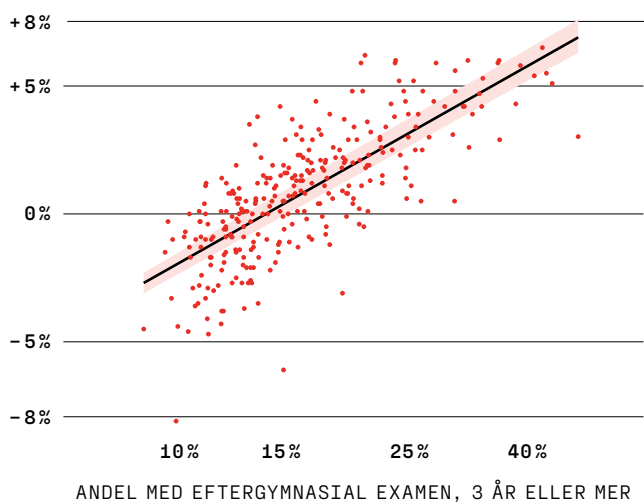
S och SD i valet 2022, enligt utbildningsbakgrund, procent.

KÄLLA: VALU.

FIGUR 5.

Utbildningsnivå – förändring av S valresultat i riksdagsvalen 2018 och 2022 på kommunnivå.

KÄLLA: SCB, VALMYNDIGHETEN.

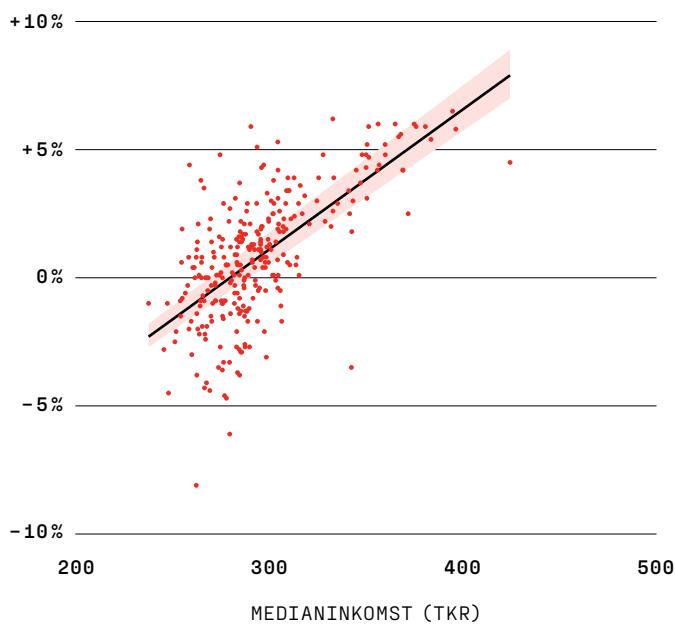
Ett annat mått för klassröstning är att se till väljarnas utbildningsbakgrund och inkomster. Socialdemokraterna är i detta val klart störst bland de som saknar grundskoleutbildning, men partiet backar bland personer som inte har högre utbildning än grundskoleexamen och är nu lika stora som Sverigedemokraterna i denna grupp.

Socialdemokraterna går kraftigt fram bland personer med forskarutbildning i detta val och landar på 30 procent, att jämföra med endast 11 procent som röstar på Sverigedemokraterna i denna grupp. Samma mönster syns bland de rödgröna, som tillsammans får en majoritet av rösterna bland personer med forskarutbildning. Socialdemokraterna går också kraftigt fram bland medlemmar i Sveriges akademikers centralorganisation Saco, från 25 procent i valet 2018 till 32 procent i valet 2022.

Vi har också utifrån SCB-statistik på kommunnivå analyserat Socialdemokraternas förändring i valresultat mellan riksdagsvalen 2018 och 2022. De variabler vi tittat på är inkomstnivå (medianinkomst), utbildningsnivå (andel med eftergymnasial examen, tre år eller mer), andel med utländsk bakgrund (minst en utrikesfödd förälder) och befolkningstäthet (antal invånare per kvadratkilometer). Resultaten visar ett signifikant

FIGUR 6.

Inkomstnivå – förändring av S valresultat i riksdagsvalen 2018 och 2022 på kommunnivå.

KÄLLA: SCB, VALMYNDIGHETEN.

samband mellan Socialdemokraternas förändring i valresultat och variablerna utbildningsnivå och medianinkomst. Det finns inget signifikant samband med variablerna andel invånare med utländsk bakgrund och kommunens befolkningstäthet.

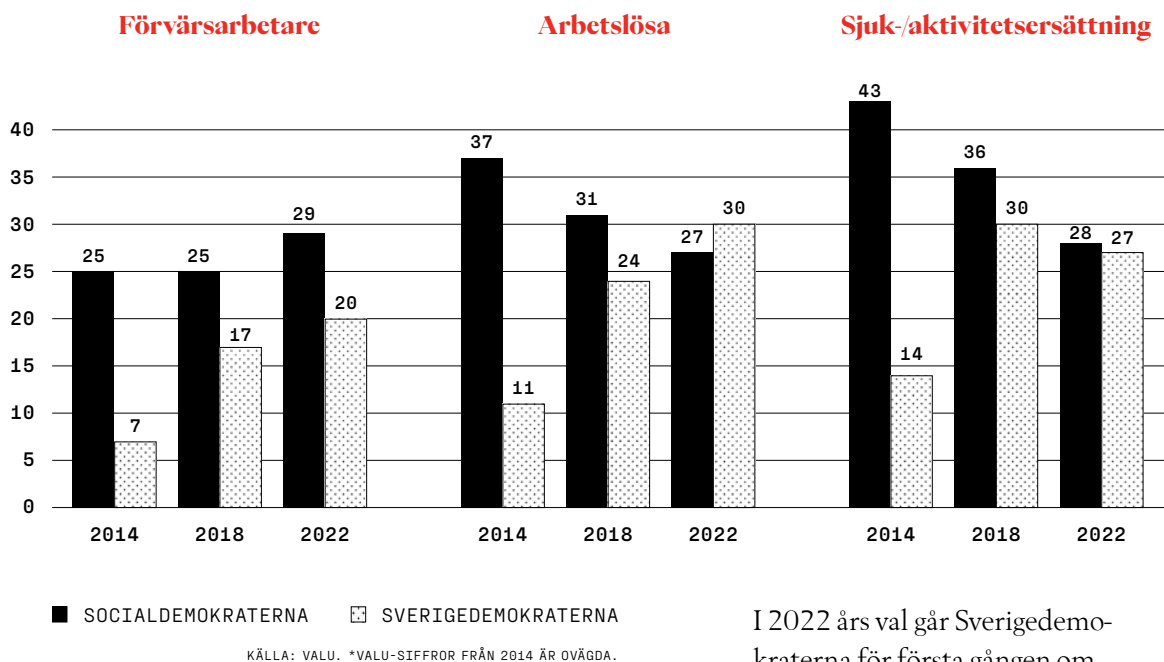
Av variablerna utbildningsnivå och medianinkomst är det utbildningsnivå som har det tydligaste sambandet med förändring i valresultat. Sambandet visas i figur 5 och visar utbildningsnivå på X-axeln och förändring i valresultat mellan valen 2018 och 2022 på Y-axeln. Varje punkt i figuren motsvarar en kommun. I figuren syns att Socialdemokraterna har gått framåt i riksdagsvalet i de kommuner där en högre andel av befolkningen har en eftergymnasial utbildning på tre år eller mer.

Även inkomstnivå har ett positivt samband med förändring i valresultat. Sambandet visas i figur 6 och visar medianinkomsten i kommunen på X-axeln och förändring i valresultat mellan 2018 och 2022 på Y-axeln. I figuren syns att Socialdemokraterna har gått framåt i de kommuner där medianinkomsten är högre. Sammanfattningsvis är det tydligt att Socialdemokraterna har gått framåt i riksdagsvalet i de kommuner där utbildningsnivån och inkomsterna generellt sett är högre.

Sverigedemokraterna är nu störst bland arbetslösa

FIGUR 7.

Hur arbetslösa och sjuka röstar
2014*, 2018 och 2022, procent.

I 2022 års val går Sverigedemokraterna för första gången om Socialdemokraterna och blir största parti bland landets arbetslösa. Socialdemokraterna tappar 4 procent bland arbetslösa sedan valet 2018, medan Sverigedemokraterna går fram 6 procent. Socialdemokraternas tapp är än större bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning, där partiet backar 8 procent sedan 2018 och landar på 28 procent. Sverigedemokraterna är nu med sina 27 procent jämnstora med Socialdemokraterna bland dessa väljare.

Skillnaderna mellan stad och land

En trend i valet 2022 är att Socialdemokraterna går framåt i klassiskt borgerliga urbana val-distrikt. I Stockholms kommun och innerstaden växer Socialdemokraterna generellt, men går också framåt i mer välmående förorter som Solhem, Mälarhöjden och Nockeby. Samma trend syns i Göteborg och Malmö.

Sverigedemokraterna går framåt runtom i landet, i huvudsak på bekostnad av Moderaterna som tappar.¹ Socialdemokraterna går också framåt, om än inte med samma fart som Sverigedemokraterna, men tappar på orter där utbildningsnivåerna är lägre.

Sedan förra valet minskar Socialdemokraterna mest i kommunerna Munkfors, Jokkmokk och Ånge med mellan 4,6 och 8 procentenheter, och rösterna går till Sverigedemokraterna som istället ökar. I dessa tre kommuner är utbildningsnivån låg, mellan 11 och 18 procent av invånarna

har en eftergymnasial utbildning. Samtidigt ökar Socialdemokraterna i kommuner som Lund och Lomma där 55 procent har en eftergymnasial utbildning.

Som redan nämnts visar vår egen analys av SCB-statistik på kommunnivå att det inte finns något signifikant samband mellan kommunernas befolkningstäthet och Socialdemokraternas valresultat mellan valen 2018 och 2022. Istället är det i vår analys faktorerna utbildnings- och inkomstnivåer som bäst förklarar variationen i valresultat till riksdagen på kommunnivå.

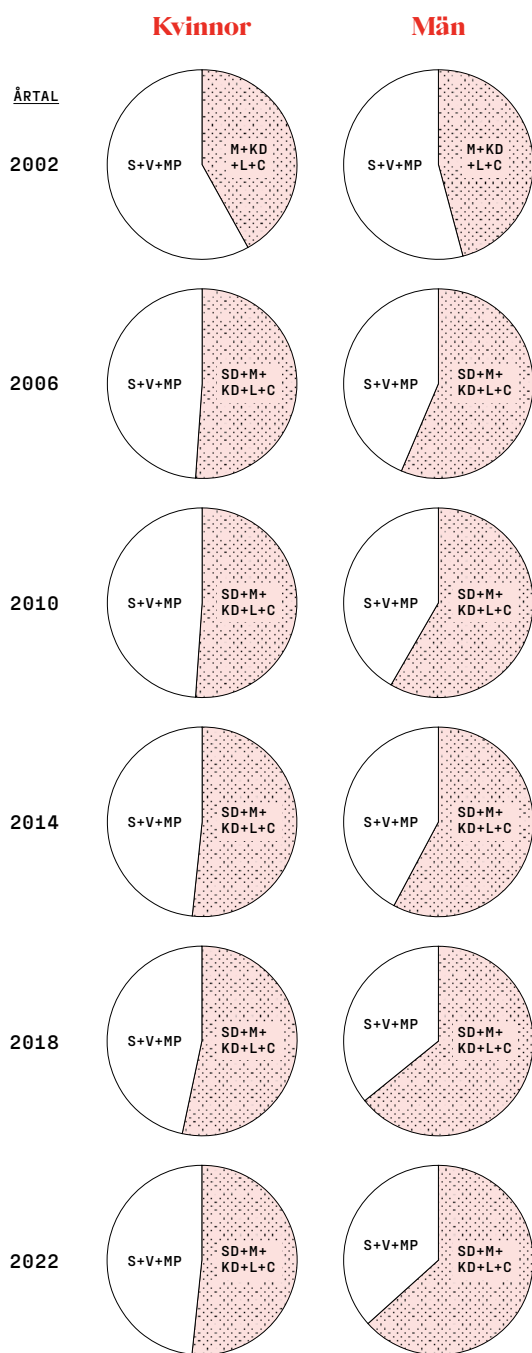
Det finns så klart många faktorer som påverkar varför partierna går framåt eller bakåt runtom i landet och vårt underlag ger inte alla svar. Det kan dock vara värt att titta närmare på väljarbeteenden i landets kommuner beroende på sådant som tillgång till jobb, högre utbildning, bra infrastruktur och tillgång på bostäder.

1. Olsson, Hans och Rosén Hans (2022), "Raset: Moderaterna störst i bara 14 kommuner", *Dagens Nyheter*, 14 september.

Männen röstar allt mer höger

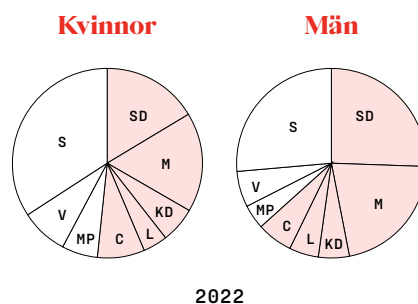
FIGUR 8.

Mäns och kvinnors röstande 2002–2022, procent.

Sedan flera val tillbaka syns tydliga tendenser vad gäller kön och väljarmönster. Valet 2022 ökar det så kallade könsgapet ytterligare och hela 48 procent av kvinnorna röstar på de tre rödgröna partierna, lägger man därtill Centerpartiet hamnar röstandelen på 56 procent. Det är främst Socialdemokraterna som vinner mark bland kvinnor, med rekordhög 34 procentstöd 2022 jämfört med 31 procent 2018. Bland männen ligger stödet för de tre rödgröna partierna oförändrat på 36 procent.

Sverigedemokraterna får en femtedel av männens röster och tillsammans med Moderaterna, Liberalerna och Kristdemokraterna har de hela 56 procent av rösterna bland män. Bland kvinnor är det 17 procent som röstar på Sverigedemokraterna, och högerkonservativa blocket tillsammans samlar 43 procent av kvinnornas röster.

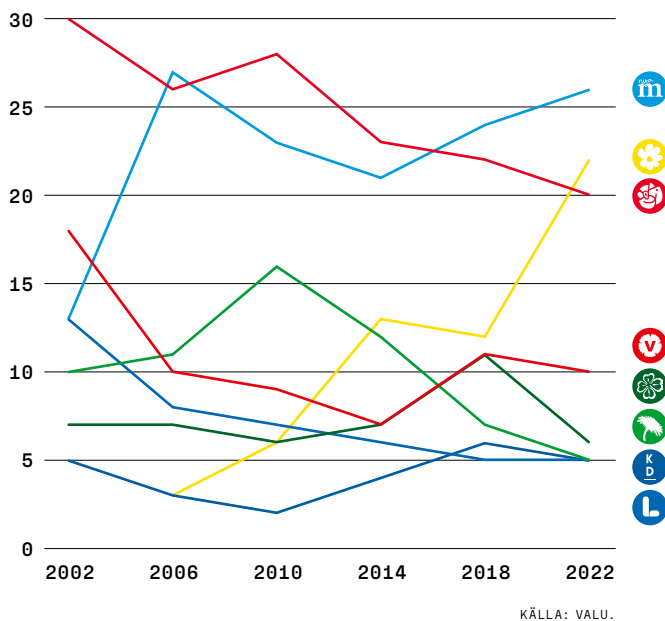

KÄLLA: VALU.

Förstagångsväljarna väljer blåbrunt

FIGUR 9.

Förstagångsväljarna 18–21 år 2002–2022, procent.

En av de tydligaste trenderna i 2022 års val är hur landets unga går från att vara vänsterväljare till att bli högerväljare. Moderaterna och Sverigedemokraterna får nästan egen majoritet i den yngsta väljargruppen, 18–21 år, hela 48 procent jämfört med 36 procent i förra valet. Det högerkonservativa blocket får hela 58 procent av förstagångsväljarnas röster, vilket är historiskt unika siffror.

För första gången sedan valet 1991 samlar de tre rödgröna partierna mindre än 40 procent av förstagångsväljarnas röster. Valet 2010 var stödet 53 procent och sedan dess har det konstant sjunkit till 2022 års 35 procent.

De äldre, 65 år och uppåt, står för en stor del av Socialdemokraternas kärnstöd. Trots att andelen äldre S-väljare sjunker något över tid är partiet det klart största bland seniorerna, hela fyra av tio ger dem sin röst i valet 2022. Däremot är stödet till både Vänsterpartiet och Miljöpartiet traditionsenligt lågt (fyra procent vardera), vilket gör att de rödgröna tillsammans ändå inte får över 50 procent av dessa väljares röster. Inte heller de äldre är längre utpräglade vänsterväljare som de varit tidigare. Sverigedemokraterna ökar även i den här gruppen och får nu 20 procent av rösterna.

Svenskar med utländsk bakgrund röstar rött

Två miljoner svenskar är födda utomlands och en av fyra svenskar har utländsk bakgrund, det vill säga är själva eller har föräldrar födda utanför Sveriges gränser. Traditionellt sett röstar den här väljargruppen mer vänster än befolkningen i stort. Detta syns även i valet 2022. Bland personer med utländsk bakgrund röstar hela 51 procent rödgrönt i höstens val.

Särskilt stort stöd finns bland de med härkomst utanför Europa. Bland dessa röstade hela 40 procent på Socialdemokraterna, 17 procent på Vänsterpartiet, men fyra procent på Miljöpartiet. I den här gruppen går dock Socialdemokraterna bakåt jämfört med 2018, från 47 till 40 procent,

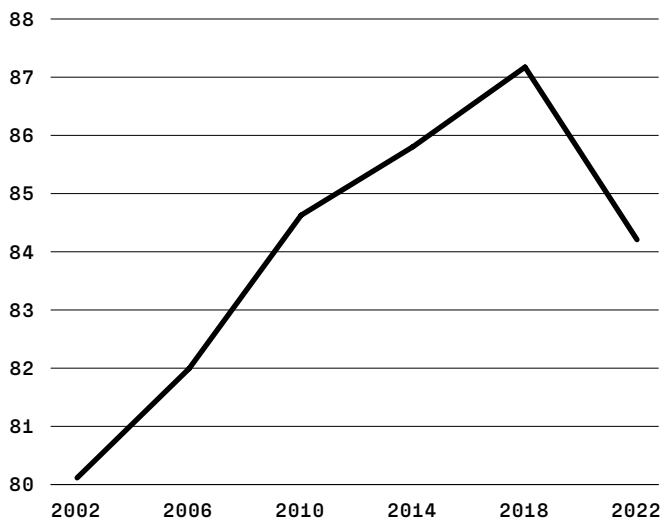
medan Vänsterpartiet ökar från 13 till 17 procent. Totalt sett, med Miljöpartiet inräknade, tappar de rödgröna tre procentenheter från förra valet, från 64 procents stöd 2018 till 61 procent 2022.

De borgerliga partierna tappar mer bland personer med utländsk än bland de med svensk bakgrund. Och trots att stödet till Sverigedemokraterna är lägre bland de med utländsk bakgrund växer partiet även i den här gruppen. Bland de med ursprung från Europa utanför Norden och bland de med ursprung utanför Europa är stödet till Sverigedemokraterna 17 respektive 14 procent, jämfört med 21 procent bland de med svensk bakgrund.

Valdeltagandet minskar

FIGUR 10.

Valdeltagande 2002–2022, procent.

KÄLLA: VALU.

2. Olsson, Martin (2022), "Kraftigt minskat valdeltagande - här är distrikten med störst tapp", *Dagens Samhälle*, 15 september.

En tydlig trend var att det höga svenska valdeltagandet för första gången sedan 2002 sjönk i valet 2022. Det totala valdeltagandet i riksdagsvalet var 84 procent, vilket är tre procentenheter lägre än 2018. Totalt valde 1 228 000 röstberättigade svenskar att inte rösta.

Men valdeltagandet har inte sjunkit jämnt över hela landet, utan främst i de socialt mest eftersatta områdena där den socioekonomiska standarden är låg och där andelen personer med utländsk bakgrund är stor. I 240 av 290 kommuner märks trenden att valdeltagandet är fortsatt högt i mer välmående valdistrikt, medan det minskar bland de mindre välmående.² Det går alltså att tala om ett mer socioekonomiskt uppdelat valdeltagande i valet 2022.

Väljarnas viktigaste frågor och partiernas sakägarskap

TABELL 1.

Väljarnas viktigaste frågor 2022, förändring sedan 2018, procent.

FRÅGA	PROCENT	FÖRÄNDRING FRÅN VALET 2018
1. SJUKVÅRDEN	54%	- 2
2. SKOLA OCH UTBILDNING	50%	- 5
3. LAG OCH ORDNING	50%	+ 5
4. ENERGI OCH KÄRNKRAFT	45%	+ 19
5. SVENSK EKONOMI	44%	0
6. SOCIALA VÄLFÄRDEN	43%	- 4
7. JÄMSTÄLLDHET	42%	- 6
8. ÄLDREOMSORGEN	41%	- 3
9. FLYKTINGAR/ INVANDRING	39%	- 2
10. PENSIONERNA	37%	- 4

KÄLLA: VALU.

Väljarnas två viktigaste frågor i valet 2022 var "sjukvården" samt "skola och utbildning", frågor som legat i topp sedan 2014. I förra valet angavs "jämslällldhet mellan könen" som den tredje viktigaste frågan, 2022 hade den bytts ut till "lag och ordning" som hade en femte plats 2018.

Frågan "energi och kärnkraft" seglade upp till plats fyra efter att inte ens ha kvalat in bland de tio viktigaste frågorna sedan 1998. Här syns den allra största förändringen, hela 19 procentenheter fler rankade "energi och kärnkraft" som den viktigaste frågan jämfört med 2018.

Det finns ytterligare viktiga förändringar sedan förra valet att observera. Förutom att "jämslällldhet mellan könen" minskar med sex procentenheter, minskar även "den sociala välfärden" och "äldreomsorgen" med fyra respektive tre procentenheter.

Ser man till de som röstade på Socialdemokraterna var dock dessa frågor högre rankade. Bland dessa kom "den sociala välfärden" på tredje plats efter "sjukvården" och "skola och utbildning", följt av "jämslällldheten mellan könen" och "vinster i välfärden".

Ser vi till vilka partier väljarna tycker har bäst politik i olika frågor kan man se att Socialdemokraterna ägde sju av väljarnas viktigaste

TABELL 2.

Partiernas sakägarskap valet 2022 enligt väljarna, procent.

SOCIALDEMOKRATERNAS SAKÄGARSKAP	BÄST POLITIK
1. SVENSKA EKONOMIN	31%
2. SYSSELSÄTTNINGEN	29%
3. SJUKVÅRDEN	29%
4. FÖRSVARFRÅGAN	27%
5. PENSIONERNA	26%
6. SKOLA OCH UTBILDNING	26%
7. VINSTER I VÄLFÄRDEN	26%
8. JÄMSTÄLLDHET	24%

MILJÖPARTIET BÄST POLITIK	BÄST POLITIK
1. MILJÖN	26%
2. KLIMATFRÅGAN	23%

SVERIGEDEMOKRATERNA BÄST POLITIK	BÄST POLITIK
1. FLYKTINGAR/INVANDRING	29%
2. LAG OCH ORDNING	24%

MODERATERNA BÄST POLITIK	BÄST POLITIK
1. SKATTERNA	30%
2. DIN EGEN EKONOMI	28%
3. ENERGI OCH KÄRNKRAFT	24%

KÄLLA: VALU.

tio frågor, medan Sverigedemokraterna och Moderaterna endast ansågs vara bäst i tre: "lag och ordning", "energi och kärnkraft" och "flyktingar och invandring". "Flyktingar och invandring" minskade i betydelse för väljarna, men behåller sin nionde plats sedan valet 2018 (se tabell 1).

Socialdemokraterna anses ha bäst politik på hela åtta områden (se tabell 2) och tillsammans med Miljöpartiets sakägarskap i miljöfrågan och klimatfrågan ligger totalt tio sakfrågor på den rödgröna planhalvan. Moderaterna och Sverigedemokraterna har tillsammans sakägarskap i fem frågor.

Därför lyckades inte S besegra höger- blocket

ANALYS AV EN FÖRLUST

TILLSAMMAN VÄNS
KAN VI GÅ VÄRT
VÄRDIGT BATTRE!

Socialdemokraterna förlorade riksdagsvalet

Det finns tendenser inom Socialdemokraterna att nu efter valet luta sig tillbaka och vara rätt nöjda med valresultatet.

Den socialdemokratiska tidningen *Aktuellt i Politiken* delade två dagar efter valet en bild på en nöjd partisekreterare och utropade detta till "Socialdemokraternas 5:e bästa valrörelse sedan andra världskriget". Bara 1968, 1982, 1994 och 2002 har partiet gått fram mer än 2,2 procent konstaterade delningsbilderna på Facebook. Men Socialdemokraterna hade en överordnad uppgift i det här valet och det var att vinna över det högerkonservativa blocket. Det gjorde man inte. Valresultatet på 30,3 procent är det näst sämsta valresultatet för partiet sedan demokratins införande. Bara tre gånger tidigare i historien har man fått ett lägre valresultat: 1911, 1914 och 2018.

Men den socialdemokratiska partiledningen vill inte kännas vid någon valförlust. I en intervju i *Dagens ETC* menar partisekreterare Tobias Baudin att man inte förlorade valet utan bara förlorade regeringsmakten.³ Enligt Baudin kan inte Socialdemokraterna lastas för att Vänsterpartiet och Centerpartiet tappade. Partiordförande Magdalena Andersson argumenterar på ett liknande sätt i en intervju i *Expressen*:

Varför tror du ni förlorade valet?

– Vi vann ju också valet. Vi gick ju fram två procentenheter.

Men varför tror du ni förlorade regeringsmakten?

– Rent statistiskt var det för att Centerpartiet och Vänsterpartiet förlorade mer än vi vann.⁴

Sådana resonemang oroar oss. Det finns nämligen en stor fara för svensk socialdemokrati om man nu liknöjt accepterar sitt valresultat och inte ser några skäl till omprövningar. Om Socialdemokraterna fortsätter att intala sig att de egentligen vann valet och gjorde en av sina bästa valrörelser någonsin är det svårt att se varför de ska ändra på någonting alls. Faran ligger i att man stirrar sig blind på sin egen uppgång och missar hur de politiska kontinentalplattorna nu rör på sig: att partiet inte inser vidden och konsekvenserna av att de i och med detta val nu fortsätter byta ut sin sociala bas och tappa bland kärnväljare inom arbetarklassen, att Socialdemokraterna på sikt håller på att förlora greppet om sin position som Sveriges arbetarparti. Därtill röstar förstagsängsväljarna alltmer höger. Denna valanalys tar avstamp i faktumet att Socialdemokraterna förlorade riksdagsvalet 2022.

Skakig mandatperiod präglad av januariavtal, pandemi och krig i Europa

Valstrategier och kampanjer spelar roll, men är självklart inte den enda faktorn till att ett parti vinner eller förlorar val.

3. Klugman, Olof (2022), "Tobias Baudin: 'Det är en bräcklig regering'", *Dagens ETC*, 22 oktober.

4. Norden-skiöld, Tomas (2022), "Andersson tar inte avstånd från nya flyktingpolitiken", *Expressen*, 25 oktober.

Vissa skulle hävda att val avgörs långt innan valkampanjerna drar igång. Därför börjar vi med att titta i backspegeln innan vi fördjupar oss i valrörelsen och Socialdemokraternas strategi och kampanj under valåret 2022. Första halvan av den skakiga mandatperioden som föregick valet definierades främst av januariavtalet. Det splittrade den tidigare så enade borgerligheten och säkrade regeringsmakten för Socialdemokraterna. Dock till ett oerhört högt politiskt pris. De marknadsliberala och antifackliga reformerna sved hårt inom LO-leden och skadade partiets förtroende inom den organiserade arbetarklassen. Centerpartiets och Liberalernas politik som avskaffad värnskatt, privatiserad Arbetsförmedling, införande av marknadshyror och uppluckring av LAS fick ett alldeles för stort genomslag i förhandlingarna.

Januariavtalet lyckades heller inte skapa ett stabilt regeringsunderlag under mandatperioden, som istället kom att präglas av Stefan Löfvens regeringskris sommaren 2021 och komplikationerna

Om man lyfter blicken ännu ett snäpp så präglades de senaste åtta åren av S-ledda regeringar starkt av att det saknades en progressiv rödgrön majoritet i riksdagen.

vid valet av Magdalena Andersson till ny statsminister under hösten samma år. Den andra halvan av mandatperioden dominerades av coronapandemin som på ett brutalt sätt blottade bristerna i beredskapen, sjukvården och äldreomsorgen. Regeringens ekonomiska och

arbetsmarknadspolitiska krishantering återuppbyggde till viss del förtroendet i de fackliga LO-leden, när bland annat a-kassan förstärktes, ersättning för karensavdraget infördes och stora satsningar gjordes på att överbrygga krisen med ett omfattande system för korttidsarbete. Magdalena Anderssons korta statsministertid präglades främst av Rysslands anfallskrig mot Ukraina och Nato-processen som följde på det. Trots interdemokratiska utmaningar för partiet att ompröva säkerhetspolitiken på så kort tid inför valet verkar inte omsvängningen i Nato-frågan haft några större negativa effekter för partiets valresultat.

Ett förlorat årtionde för den socialdemokratiska reformismen

Om man lyfter blicken ännu ett snäpp präglades de senaste åtta åren av S-ledda regeringar starkt av att det saknades en progressiv rödgrön majoritet i riksdagen. Socialdemokraterna har fått regera och ha ministerposter, men partiet har inte på ett kraftfullt sätt kunnat ta sig an och lösa de stora samhällsproblem som finns. Ojämligheten har fortsatt öka, klassklyftorna har vidgats, segregationen har fördjupats och gängbrottsligheten har förvärrats. Vinstjakten, marknadsstyrningen och privatiseringarna inom välfärden har fått fortsätta. Välfärden är trots de ekonomiska tillskotten under pandemin fortfarande strukturellt underfinansierad och underbemannad. Arbetsrätten har försämrats och konsekvenserna har slagit hårt mot landets arbetare. Bostadsbyggandet, infrastruktursatsningarna och klimatomställningen har inte varit tillräckliga eller gått snabbt nog. Senaste gången väljarna

röstade fram en rödgrön S-V-MP-majoritet i riksdagen var i valet 2002 – det vill säga för tjugo år sedan. Riksdagens högermajoritet har sedan 2006 gjort det väldigt svårt att driva igenom en jämlikhetsskapande reformpolitik. Det

Efter finanskrisen 2008 skedde stora ekonomiska omprövningar på den globala arenan, men Socialdemokraterna i Sverige höll fast vid den gamla åtstramningspolitiken.

är en viktig förklaring till att Socialdemokraterna som mest har lyckats administrera samhällsproblemen i regeringsställning istället för att faktiskt lösa dem.

En annan viktig faktor till bristen på socialdemokratisk reformpolitik är partiets syn på den ekonomiska politiken. Socialdemokraternas strama finanspolitiska doktrin har gjort det svårt att finansiera några omfattande samhällsreformer. Efter finanskrisen 2008 skedde stora ekonomiska omprövningar på den globala arenan, men Socialdemokraterna i Sverige höll fast vid den gamla åtstramningspolitiken. När EU började driva på för större investeringar satte sig S-ledda svenska regeringar på tvären och ville istället fortsätta snåla tillsammans med de andra tre länderna, Nederländerna, Danmark och Österrike, i den "frugala fyran". När Riksbankens penningpolitik med extremt låga räntor öppnade möjligheter för finanspolitiken att låna till viktiga och produktiva samhällsinvesteringar valde partiet att inte ta den chansen. Socialdemokraterna prioriterade att betala av på en redan låg statsskuld istället för att

rusta Sverige starkare när de ekonomiska förutsättningarna för stora investeringar var som bäst. Denna oförmåga att ompröva den ekonomiska politiken när omständigheterna och förutsättningarna förändrades går inte enbart att skylla på högermajoriteten i riksdagen. Finanspolitiskt har vi ett förlorat årtionde bakom oss för svensk socialdemokrati.

Fem problem med valstrategin och valkampanjen 2022

Den 28 januari presenterade Socialdemokraterna sin valstrategi och meddelade att det politiska budskapet skulle utgå ifrån partiets tre prioriterade områden:

- 1) att bryta segregationen och bekämpa brottsligheten
- 2) att ta tillbaka den demokratiska kontrollen över välfärden
- 3) att använda klimatomställningen för att skapa framtidens jobb.

Detta skulle bli valårets dominerande talepunkter. Mindre än en månad senare, den 24 februari inledde Ryssland sitt folkrättsvidriga anfallskrig mot Ukraina. Kriget, det säkerhetspolitiska läget och hela Nato-processen ledde till att den mediala valrörelsen sköts upp och inte riktigt kom igång förrän efter industrisemestern i början av augusti. Socialdemokraterna valde att i stora drag hålla fast vid sina politiska budskap trots de stora säkerhetspolitiska, energipolitiska och ekonomiska omvälvningar som följde i spåren av kriget.

Fokus här ligger på att lyfta fram de centrala problemen med Socialdemokraternas valstrategi och valkampanj för att kunna lära av misstagen.

1 Jaget före laget – bristande lagbygge och inget sikte på en progressiv majoritet

Högern vann valet för att Socialdemokraterna inte fick ihop en majoritet i riksdagen tillsammans med sina tilltänkta stödpartier. I valet 2022 samlade de tre rödgröna partierna tillsammans bara 42,16 procent av väljarstödet och fick således inte ens ihop en majoritet tillsammans med det borgerliga Centerpartiet.

När vi på Katalys våren 2022 tog fram vår politiska strategi för arbetarrörelsen med titeln *Mot en progressiv majoritet* förundrades vi över att de tre rödgröna partierna inte verkade koordinera sig alls inför den stundande valrörelsen. Pratade de ens med varandra? Hade de en plan för att nå en majoritet tillsammans, först med Centerpartiet och sedan på sikt utan Centerpartiets nyliberala och antifackliga politik? Det verkade inte som det då. Det verkar fortfarande inte så.

När valrörelsen drog igång efter sommaren blev det tydligt hur koordinerat det högerkonservativa blocket var i sina attacker på S-regeringen. Partierna undvek att bråka med varandra och de stod som en enad front och bankade på Andersson i partiledardebatterna. På vänstersidan bråkades det fortfarande sinsemellan och partierna fördelade inte de retoriska slagen mot den samlade högern på ett effektivt sätt. Trots minst lika stora spänningar mellan Liberalerna och Sverigedemokraterna som det finns mellan Vänsterpartiet och Centerpartiet lyckades högern framstå som enad mot en splittrad vänstersida.

Socialdemokraternas defensiva strategi märktes i bristen på lagbygge på vänstersidan. Moderaterna var skamlösa i sina försök att legitimera högerradikala Sverigedemokraterna som stödparti. Trots att Moderaterna visste att

samarbetet skrämde bort många väljare valde de inte riskminimering utan var offensiv i sitt lagbygge. Socialdemokraterna gjorde tvärtom, de var defensiva och verkade nästan skämmas för sitt eget tilltänkta regeringsunderlag. Partiet räknade med att Miljöpartiet kunde skrämja bort landsbygdsväljare och att Vänsterpartiet kunde skrämja bort borgerliga marginalväljare i storstäderna. Därför riskminimerade de och distanserade sig istället.

Magdalena Andersson använde inte sitt förtroende och sin starka position till att lyfta fram och legitimera sina egna tilltänkta stödpartier. När Ulf Kristersson gjorde det hånades han för att kampanja för Sverigedemokraterna.⁵ När Miljöpartiet och Vänsterpartiet blev attackerade från höger var det mestadels tyst från Socialdemokraterna. När partiet väl sträckte ut en hjälpande hand eller kostade på sig beröm var det mest Annie Lööf och Centerpartiet som fick del av det.⁶

Vi menar inte att partierna borde ha gått till val på ett gemensamt program eller som ett helt enat block. Det gjorde inte högersidan heller. Men vi tror att det hade hjälpt om de hade varit mer samspelta och exempelvis koordinerat sina valstrategier för att nå ut till en bredare koalition av väljare.

Efter denna valrörelse infinner sig frågan om Socialdemokraterna har en långsiktig ambition att få ihop en progressiv riksdagsmajoritet som gör verklig jämlikhetspolitik möjlig igen. Om partiet har en sådan var det väldigt svårt att se på vilket sätt 2022 års valstrategi och valkampanj var en pusselbit i den övergripande planen. Nu när valförlusten är ett faktum borde Socialdemokraterna, istället får att slå sig själva för bröstet och skylla hela valförlusten på Vänsterpartiet och Centerpartiet, fråga sig hur de själva hade kunnat bidra

5. Se exempelvis Anders Lindbergs tweet 11 augusti 2022 kl. 18:42: "Ulf Kristersson är SD:s bästa valarbetare. Nu är partierna jämnstora."

6. Westling, Fanny (2022), "Statsministerns kärleksbombning av Annie Lööf", *Aftonbladet*, 8 juni; Mattson, Pontus (2022), "Partiledardebatt: Magdalena Andersson (S) försvarade hårt kritiserad Annie Lööf (C)", *Sveriges Radio*, 17 augusti (hämtad 22-11-24).

mer till att partierna på vänstersidan koordinerat sina kampanjer för att nå ut till en bredare koalition av väljare.

2 Defensivt spel på högerens planhalva – de rödgröna frågorna lyfte aldrig

Det som kanske mest kännetecknar Socialdemokraternas valkampanj 2022 är hur defensiv den var. Partiet försökte neutralisera högerens frågor och lyckades aldrig få upp sina egna på dagordningen. Planen var att lägga sig nära och minska konflikten i frågor där högeren har sakägarskap: lag och ordning, segregation, invandring, skatter och kärnkraft. Genom att spela ner konflikten i dessa frågor skulle utrymme skapas för konflikt kring frågor där Socialdemokraterna hade högre förtroende, som skola, sjukvård, pensioner, ekonomi och jobb. Men det fungerade inte. För varje presskonferens Socialdemokraterna höll om brottslighet och segregation, desto större fokus verkade hamna på dessa frågor i valrörelsen. De sista veckorna före valet dominerade Sverigedemokraternas och högerens frågor den mediala dagordningen.⁷

Enligt Valu tyckte väljarna att Socialdemokraterna hade bäst politik i åtta sakfrågor i valet 2022 (se tabellerna på sida 16 och 17). Två av dessa frågor hamnade högst upp i listan på väljarnas viktigaste frågor i valet: "sjukvården" och "skola och utbildning". Tillsammans med Miljöpartiets sakägarskap över "klimatfrågan" och "miljön" hamnar tio frågor på den rödgröna planhalvan. Sverigedemokraterna uppfattas som bäst i bara två frågor: "lag och ordning" samt "flykting och invandring". Medan Moderaterna i detta val bara hade sakägarskap i tre frågor: "skatter", "din ekonomi" och "energi och kärnkraft". Ändå lyckades högeren få flera av sina frågor att dominera den offentliga debatten inför valet.⁸

Socialdemokraterna lyckades inte få några av sina åtta frågor att lyfta och få ett starkt grepp om valrörelsens mediala dagordning. Detta trots att väljarna angav två S-frågor som viktigast i valet och trots att de fick draghjälp av mandatperiodens stora kriser. Coronapandemin, kriget i Ukraina och den stora ekonomiska osäkerheten inför en kommande lågkonjunktur accentuerade just de frågor där Socialdemokraterna har högst förtroende: svensk ekonomi, sysselsättning, sjukvård, äldreomsorg och försvarsfrågan.

Sjukvården var väljarnas viktigaste fråga i förra valet, den låg på topp genom hela mandatperioden och fortsatte vara valets viktigaste fråga även i år. Det är svårt att förstå varför Socialdemokraterna inte har lyckats ta fram några stora tydliga sjukvårdsreformer som bryter status quo i sjukvårdsdebatten. Pensionsfrågan tappades också helt bort, trots den stora satsningen på höjda pensioner strax före valet och löften om fler höjningar efter valet. Det var som att partiet glömde att opinionsbilda kring det de gjort och det de ville göra. Riskerna med att inflationen nu åter upp pensionärernas låga pensioner kunde också ha varit ett sätt att åter aktualisera frågan i valspurten.

Högeren har varit skickligare på att sätta sina frågor högst upp på den politiska dagordningen. "Lag och ordning" gick fram två platser från femte plats till tredje bland väljarnas viktigaste frågor i Valu. "Flyktingar och invandring" minskade i betydelse för väljarna, men behöll sin nionde plats. Men efter att migrationspolitiken kraftigt stramades åt har Sverigedemokraterna varit skickliga på att gifta ihop frågan om lag och ordning med flyktingar och invandring. De har fått brottsligheten att handla om invandring och på så sätt hålla liv i invandringsfrågan ändå.

7. Söderpalm, Per och von Lochoy, Ulla (2022), Mediamätaren – hur politik diskuteras i media, Val-special augusti 2022, Kantar Public; Abdelzadeh, Hewa (2022), "Migration och gängkriminalitet fick mest utrymme i medierna", Sveriges Radio, 6 november 2022; Medierna (2022), Sveriges Radio, 4 november.

8. Ibid.

Den fråga som ökade mest i vikt för väljarna i detta val var ”energi och kärnkraft”, som hamnade på fjärde plats. De höga elpriserna påverkade valrörelsens slutskede mycket och högern tog chansen

Socialdemokraternas ambition att få klimatfrågan att handla om nyindustrialisering och nya gröna jobb blev det tyvärr inte mycket av i denna valrörelse.

att ge regeringen skulden för elpriserna. Höga bensin- och dieselpriiser användes också för populistiska utspel. Högern kanaliserade den ekonomiska oron till att handla om plånboksfrågor och den egna ekonomin istället för att handla om den svenska ekonomin generellt och sysselsättningen. De lyckades dessutom kapa klimatfrågan och få den att nästan enbart handla om energi och kärnkraft. Socialdemokraternas ambition att få klimatfrågan att handla om nyindustrialisering och nya gröna jobb blev det tyvärr inte mycket av i denna valrörelse.

Låt oss titta lite närmare på den fråga på egen planhalva där Socialdemokraterna var offensiva och som de bedrev långsiktig opinionsbildning kring: vinster i välfärden, och mer specifikt frågan om marknadsskolan. Det är en fråga där partiet vet att de har en majoritet av alla partiets väljare med sig i sin kritik. Frågan fick också ett visst utrymme i valdebatterna men, hamnade ganska långt ner på den mediala dagordningen i valspurten.

Hur valde då Moderaterna och Sverigedemokraterna att förhålla sig till Socialdemokraternas offensiv i en fråga

där de själva har lågt förtroende och en tydlig majoritet av väljarna mot sig? Valde de att defensivt neutralisera frågan och i retoriken lägga sig nära Socialdemokraterna för att minska konflikten? Nej. De var offensiva och köpte inte vänstersidans problemformuleringar. De stod upp för friskolesystemet, ”valfriheten” och möjligheterna att ta ut privata vinster. De förde fram egna förklaringar till skolans problem och egna förslag på lösningar som inte hade något att göra med den segregande marknadiseringen. De gick till och med till attack mot Socialdemokraterna med lögn om planer att bussa elever för integrationens skull. Undantaget på högersidan var Liberalerna som i viss mån försökte neutralisera frågan om marknadsskolan med förslag om modesta reformeringar av friskolesystemet.

Fördelen med högers förmåga att stå upp för sin egen position i en fråga är att om man sedan vinner valet – som de ju gjorde – vinner man även mandat för sin egen politik. Det här tror vi är den stora hemläxan att göra för Socialdemokraterna efter denna valförlust. Den defensiva strategin som accepterar högers problemformuleringar och deras lösningar fungerar inte på lång sikt. Och även om den nu hade fungerat kortsiktigt till ännu en ”seger” i detta val hade partiet inte fått mandat att lösa samhällsproblemen på riktigt. Istället hade de suttit i knät på högers icke-lösningar. I frågan om segregation och brottslighet har Socialdemokraterna i stort sett accepterat och anammat högers förklaringsmodeller och repressiva lösningsförslag, men åtminstone försökt addera en lösning som de menat att högern har missat: det förebyggande arbetet. Vi menar att Socialdemokraterna måste prioritera och bli mycket bättre på att sätta de egna rödgröna frågorna högst upp på dagordningen och om de

vill vinna frågor på högerns planhalva måste Socialdemokraterna våga utmana högern med en egen samhällsanalys, egna förklaringar till samhällsproblemen och egna lösningsförslag.

3 Mittenjakt på liberala marginalväljare – fortsätter tappa arbetarklassen

När valspurten kom igång i augusti blev det tydligt att Socialdemokraterna hade anammat en mittenstrategi med fokus på att locka över liberala marginalväljare från högerblocket. Partiet intog en defensiv linje i frågan om skatter och fördelningspolitik. Ett av partiets tydligaste vallöften var att inte höja fastighetsskatten.⁹ Beredskapsskatten tonades ner och fick ingen central plats i valkampanjen. I SVT:s partiledarutfrågning den 23 augusti hade Magdalena Andersson svårt att ge besked om hur skattepolitiken skulle användas för att motverka att de rikaste drar ifrån ekonomiskt. Finansminister Mikael Damberg lämnade *Dagens industris* stora valenkät om den ekonomiska politiken helt tom.¹⁰ Antagligen ville de inte skrämman bort borgerliga storstadsväljare med en progressiv fördelningspolitik.

Som kortsiktig valtaktik är det lätt att förstå logiken bakom en sådan mittenstrategi. De som tycker att Socialdemokraterna saknar vänsterretorik kan gå vidare inom blocket och rösta på

Vänsterpartiet eller Miljöpartiet. Socialdemokraterna fokuserade på att minska trösklarna för liberala högerväljare att byta block. Därför distanserade man sig från Vänsterpartiet samtidigt som Centerpartiet omfamnades och Liberalerna välkomnades tillbaka.¹¹

Baksidan med den här jakten på liberala marginalväljare var att mittenstrategin riskerade att demobilisera partiaktivister, partiets vänsterväljare och även socioekonomiskt svagare kärnväljare. År 2022 gjorde inte Socialdemokraterna vad de har gjort de senaste valen: en retorisk vänstersväng i slutspurten för att mobilisera och få upp sina egna kärnväljare ur sofforna. De körde mittenstrategin hela vägen fram till valdagen.

Socialdemokraternas valresultat 2022 fortsätter att fördjupa det som ekonomen Thomas Piketty har kallat för "brahamiseringen av vänstern".¹² En process där vänsterpartierna i västvärlden alltmer börjar bli partier för de med längst utbildning, medan högerpartierna allt mer lockar till sig väljare med kortare utbildning.

I det här valet stoppades visserligen raset bland LO-medlemmar, men Socialdemokraterna har fortsatt tappa bland de som uppfattar sig som arbetare. Nu är Sverigedemokraterna nästan jämnstora bland arbetarväljare och Socialdemokraterna har tappat 18 procentenheter på 20 år i den väljargruppen. Sverigedemokraterna har för första gången gått om Socialdemokraterna bland arbetslösa och är nu jämnstora bland personer med sjuk- och aktivitetsersättning. Socialdemokraterna går i detta val fram bland de med längre utbildning och i områden där medianinkomsterna är högre.

För första gången på tjugo år minskar valdeltagandet i ett riksdagsval. Generellt sett brukar det vara resurssvaga grupper

9. Hedberg, Kristina och Jakobson, Hanna (2022), "Andersson kräver färre låsningar från de andra partierna: 'Lättare att bilda regering efter valet'", *Dagens Nyheter*, 29 augusti.

10. Öjemark, Fredrik (2022), "Chefsekonomen: 'Som ekonom anser jag att Vänsterpartiet har rätt här'", *Dagens industri*, 2 september.

11. Nilsson, Mimmi (2022), "Andersson öppnar för L i regering - men vill inte ha med V", *SVT*, 23 augusti.

12. Piketty, Thomas (2020), *Kapitalet och ideologin*, se kapitel "Den brahminska vänstern - nya europeisk-amerikanska klyftor", s. 899-959.

När valspurten kom igång i augusti blev det tydligt att Socialdemokraterna hade anammat en mittenstrategi med fokus på att locka över liberala marginalväljare från högerblocket.

som inte röstar och valdeltagandet 2022 har sjunkit mest i socialt utsatta och invandrartäta valdistrikt med redan lågt valdeltagande.¹³ Här skulle mer behöva undersökas om varför valdeltagandet gick ner och varför Socialdemokraternas mobilisering av mer resurssvaga kärnväljare i städernas förorter och på gles- och landsbygden misslyckades. Den ensidiga jakten på liberala marginalväljare i storstäderna blev en halv löntagarstrategi med stark betoning på medelklassen. Med fler sådana här mittenstrategier finns stor risk att Socialdemokraterna sakta men säkert byter ut sin sociala bas och på sikt helt tappar sin historiskt starka position bland arbetarklassen.

4 Ensidig konfrontation med SD skapade fel konfliktlinjer

När Sverigedemokraternas opinionssiffror studeras under den gångna mandatperioden syns ett tydligt ras under den första coronavåren 2020. Partiet återhämtar sig aldrig från det tappet, utan ligger resten av mandatperioden på mellan 18 och 20 procent. Under den säkerhetspolitiskt turbulenta våren 2022 går partiets väljarstöd ner och under sommaren har de siffror på under 18 procent. Enligt sammanvägda siffror från hemsidan Pollofpolls.se ligger Sverigedemokraterna den 5 augusti på 18 procent i väljarstöd. Sedan gör partiet en stark valspurt och ökar sista veckorna inför valet för att landa på ett valresultat på 20,5 procent.

Mandatperiodens stora kriser gynnade inte Sverigedemokraterna. Pandemiskiftade fokus till frågor som äldreomsorg, sjukvård, beredskap, ekonomi och jobb. Kriget mot Ukraina satte säkerhets- och försvarspolitik, utrikespolitiken och EU-politiken på agendan. Det ökade klimatengagemanget med Greta Thunbergs globala genombrott,

översvämningarna i Tyskland 2021 och valårets extrema sommartorka ute i Europa 2022 lyfte inte heller frågor där Sverigedemokraterna har starkt förtroende. Oron kring den svenska ekonomin med inflation, räntehöjningar och inkommande lågkonjunktur är inte frågor där partiet är särskilt starkt heller. Alla dessa kriser satte helt enkelt Sverigedemokraterna i baksätet under mandatperioden.

Men likväl kom valspurten att domineras av Sverigedemokraterna och deras frågor. En faktor som hjälpte dem på traven var att de tre borgerliga partierna på olika sätt legitimerade Sverigedemokraterna som sitt tilltänkta regeringsunderlag. Exempelvis passade Ulf Kristersson på att i sitt Almedalstal 4 juli hylla Sverigedemokraternas invandringspolitik, som de enligt honom drivit på i stark motvind under lång tid. I sina försök att sänka trösklarna för borgerliga väljare att acceptera Sverigedemokraterna som ett samarbetsparti signalerade Moderaterna att Sverigedemokraterna hade haft rätt hela tiden i invandringsfrågan. Samtidigt valde Socialdemokraterna också att fokusera mycket på frågor där Sverigedemokraterna har ett starkare förtroende bland väljarna, som brottslighet och segregation, vilket bidrog till att lyfta fram dessa frågor på agendan.

Därtill var en bärande del för Socialdemokraterna i deras jakt på liberala urbana marginalväljare att i valrörelsens slutskede gå i stark konfrontation mot Sverigedemokraterna och lyfta fram farorna med att ge dem regeringsinflytande. Då detta var det första valet någonsin som borgerliga partier öppet deklarerade att de tänkte gripa makten med hjälp av Sverigedemokraterna är det förstaeligt att Socialdemokraterna hoppades att en majoritet av väljarna skulle motsätta sig det. Partiet valde

^{13.} Olsson, Martin (2022).

att lägga krutet i valspurten på att mobilisera människor med motstånd mot Sverigedemokraterna.

Men det finns uppenbara risker med att göra Sverigedemokraterna till sin

Magdalena Andersson började valspurten i augusti med att basunera ut att det med dagens parlamentariska läge inte gick att ge några konkreta vallöften överhuvudtaget.

huvudfiende i en valspurt. En sådan risk är att man sätter partiet i valrörelsens centrum, riktar ljuset mot dem och gör dem större och viktigare än vad de kanske är. En annan är att utrymmet för sakpolitik i klass- och välfärdsfrågor kvävs genom att den ekonomiska höger-vänster-konflikten i politiken förminskas. Istället blir huvudkonflikten i valet mellan "de goda" Socialdemokraterna och "de onda" Sverigedemokraterna. Det blir ett slags GAL-TAN-val mellan en kompetent mittenkvinna som ställs mot en populistisk SD-man från Sölvesborg. Det blir en svensk version av presidentvalet mellan Hillary Clinton och Donald Trump.

Det är inte konstigt att de enda partierna som går framåt rejält i detta val är Sverigedemokraterna och Socialdemokraterna. Där det finns tydliga konfliktlinjer i politiken kan väljarna också mobiliseras. Men frågan är vilka väljare som Socialdemokraterna vann med en sådan ensidig SD-konfrontation. Mycket tyder på att skrämseltaktiken med Sverigedemokraterna fungerade bättre för att vinna över den urbana medelklassen än den rurala arbetarklassen.

14. Ekot (2022), "Statsministern: Valmålsättning snarare än löfte", *Sveriges Radio*, 9 augusti; För vidare resonemang kring detta se: Hedberg, Kristina och Jakobson, Hanna (2022).

5 En Magda-kampanj tom på konkreta reformer och ideologi

I valrörelsen 2022 var det tydligt att Socialdemokraternas valkampanj gick ut på att lyfta fram Magdalena Andersson som landsmodern att hålla i handen genom nästa kris. Andersson skulle bli Sveriges Angela Merkel. Hon skulle ta ett steg tillbaka och stå över politiken och det politiska käftblet. De ideologiska skiljelinjerna slipades ner och det betonades att det fanns en öppenhet att samarbeta med alla (utom Sverigedemokraterna). Andersson var också öppen för alla politiska förslag, högt som lågt, det fanns ingen sten hon inte var beredd att lyfta på. Hon var pragmatisk och tänkte bara göra vad som var bäst för Sverige, utan några ideologiska skygglappar. Likt SPD-kampanjen för Olaf Scholz i Tyskland betonades hennes höga förtroende, långa erfarenhet och stora kompetens. S-kampanjen var personcentrerad och hon lyftes fram som en ansvarsfull, stabil och bred statsministerkandidat. Baksidan blev att hon vände sig till alla och till ingen, att hon stod för allt och för ingenting.

Andersson började valspurten i augusti med att basunera ut att det med dagens parlamentariska läge inte gick att ge några konkreta vallöften överhuvudtaget.¹⁴ Hon var så ansvarsfull att hon inte tänkte lova någon något. Mitt i valspurten hade hon siktet inställt på sina eventuella regeringsförhandlingar och det framstod som att hon försökte parera potentiella svekdebatter som kunde uppstå efter valet. Känslan som väljarna snarare fick var att hon inte kunde lova något. Samtidigt slängde högersidan ur sig populistiska vallöften om exempelvis lägre bensinpriser, ny kärnkraft och visitationszoner. Socialdemokraterna, med Andersson ensam i spetsen, kommunicerade ut partiets tre

prioriterade områden under hela valåret, men de backade aldrig upp dessa med kraftfulla, konkreta och övertygande reformförslag.

I Katalys valstrategi *Mot en progressiv majoritet* föreslog vi tvärtom att Socialdemokraterna skulle gå till val på en konkret reformpolitik och i god tid presentera ett par tydliga, stora vallöften för att mobilisera kärnväljarna och samla det breda löntagarkollektivet i ett progressivt projekt. På så sätt skulle ett starkt mandat finnas att driva igenom några av

vallöfterna i regeringsförhandlingarna efter valet. Istället släppte partiet ett sent och i stora delar vagt formulerat valmanifest drygt två veckor före valet. Inga nya, konkreta och detaljerade reformförslag presenterades. Det fanns inget i valmanifestet som slog igenom mediebruset eller kunde utmana den högerlutande politiska dagordningen. Sammanfattningsvis bedrev Socialdemokraterna i valrörelsen 2022 en icke-ideologisk och personcentrerad valkampanj utan en konkret och offensiv reformpolitik.

Våga gå i

SEX FÖRSLAG FÖR

ETT OFFENSIVT

OPPOSITIONSARBETE

opposition

Socialdemokraterna förlorade valet 2022 och har nu en tid framför sig i opposition. Att vara i opposition innebär ordagrant att vara en motkraft mot de som styr. En politisk opposition är att vara regeringens parlamentariska motståndare. I detta ligger att kritisera och att formulera politiska alternativ att erbjuda medborgarna.

Det här är våra rekommendationer för ett modigt och offensivt oppositionsarbete.

Det kan bli politiskt skakigt under den kommande mandatperioden. Den M-ledda regeringen är i minoritet och de tre regeringspartierna samlar sinsemellan färre riksdagsmandat än Socialdemokraterna själva. Helt avgörande för den här mandatperioden är Sverigedemokraterna och deras roll som vågmästare, då det endast är med deras stöd som regeringen kan styra.

Den här instabila situationen ger oppositionen goda förutsättningar att driva en hård och aktiv opposition mot den mest högerkonservativa regeringen i modern tid.

Vi har hittills diskuterat varför Socialdemokraterna misslyckades med att besegra högern i valet 2022. Mycket av detta går att resonera vidare kring för att tydliggöra den riktning som partiet behöver ta för att stärkas under den kommande mandatperioden. Här nedan följer våra rekommendationer för ett modigt och offensivt oppositionsarbete framöver.

Våga gå i stenhård opposition!

1

Inför nästa val måste Socialdemokraterna tydligt och pedagogiskt förklara för väljarna varför högern inte bör leda landet och påvisa exakt hur skadlig den nationalistiska högerpolitiken är för jämlikheten och sammanhållningen i Sverige.

Det handlar om att skapa ett långsiktigt skifte i svensk politik med en tydlig målsättning. Att gå från ett splittrat, ojämnt och exkluderande samhällsbygge till det rakt motsatta – ett sammanhållet, jämnt och inkluderande samhälle.

Socialdemokraterna måste sluta med sin ängsliga och defensiva neutralisering av högerens frågor och anpassningar till högerens dagordning. De måste stå

stadigt vid sin egen politik, baserad på de egna visionerna och sin egen ideologi. Det handlar om att hela tiden visa på alternativen som Socialdemokraterna kan leverera för ett mer jämlikt och sammanhållet samhälle, i motsats till högern. På så sätt kan skillnaderna mellan höger och vänster bli tydligare för väljarna och nästa val kan handla om vilket samhälle folket vill ha i framtiden.

I opposition måste man vara offensiv. Det duger inte att sitta still i båten och vänta på att förhoppningsvis ta över regeringsmakten om Kristerssons regering faller. Man kan inte heller luta sig tillbaka och hoppas på att ett borgerligt sönderfall ska vinna nästa val åt Socialdemokraterna.

Våga sikta mot en progressiv riksdagsmajoritet!

2 Socialdemokraternas långsiktiga maktstrategi kan inte vara att regera tillsammans med borgerliga Centerpartiet och Liberalerna. Deras marknadsliberala och antifackliga politik går stick i stäv med Socialdemokraternas strävan efter jämlikhet och en stark gemensam välfärdsstat. Liberalernas hopp över till det högerkonservativa blocket inför valet 2022 visar dessutom att dessa partier är opålitliga som regeringsunderlag. Det är inte otänkbart att Centerpartiet efter Annie Lööf också väljer att ompröva sin relation till högern.

Långsiktigt måste siktet för

Socialdemokraterna vara inställt på att bygga en progressiv rödgrön riksdagsmajoritet som gör verklig jämlikhetspolitik möjlig igen. Som redan konstaterats var det olyckligt att de tre rödgröna partierna konkurrerade med varandra om samma väljargrupper istället för att koordinera sig mer inför valrörelsen. Detta måste bli en lärdom för framtiden och blir särskilt viktigt i opposition. Att visa väljarna att en progressiv opposition kan enas på viktiga områden och ta ansvar för Sveriges bästa kan vara den viktigaste signalen just nu till alla de som misströstar efter valförlusten.

Våga gå fram med en konkret reformpolitik!

3 Som en del av en stark, framtidsinriktad och modig socialdemokrati behövs en ambitiös policyutveckling där man tar fram konkreta reformer redo att sjösättas så fort partiet får makten igen. I Katalys valstrategi *Mot en progressiv majoritet* listas 23 reformer som Socialdemokraterna kan inspireras av och som man företrädesvis tillsammans med Vänsterpartiet och Miljöpartiet kan ta sig an i sin oppositionsroll. Rapporten som togs

fram inför valet kan ses som en uppdragsbeskrivning för en progressiv plattform framåt. En konkret reformpolitik redo att genomföras är det bästa sättet att mobilisera inför nästa valrörelse, och bli en tydlig motkraft mot högerens ojämlikhetsskapande politik. Socialdemokraterna måste utveckla och uppdatera sin ekonomiska politik för att göra en ambitiös reformpolitik och viktiga samhällsinvesteringar möjliga igen.

Katalys 23 reformförslag för Sverige

1. Anställ 300000 fler i skolan, sjukvården och äldreomsorgen.
2. Förbjud vinstläckage och aktiebolag i den skattefinansierade välfärden.
3. Avveckla marknadsstyrningen av den offentliga sektorn.
4. Stoppa privata sjukvårdsförsäkringar och säkra den gemensamma sjukvården.
5. Gör tandvården till en del av den allmänna sjukvården.
6. Inrätta en statlig investeringsbank för att stötta svensk industri genom omställningen.
7. Investera kraftigt i ny och upprustad järnvägs- och laddinfrastruktur.
8. Bygg ut elnäten och energiproduktionen för att bära den elektrifierade ekonomin.
9. Skärp kraven på AP-fonderna att fasa ut fossila investeringar.
10. Gör kollektivtrafiken bättre och billigare.
11. Inför kortare arbetstid, 6 veckors semester och 100 procents avdragsrätt för fackavgiften som steg mot ett hållbart arbetsliv.
12. Säkra kompetensförsörjningen med statlig arbetsförmedling.
13. Gör sjukförsäkringen mänsklig – avskaffa karensavdraget.
14. Stärk arbetslöshetsförsäkringen.
15. Inför ett bättre pensionssystem för låg- och medelinkomsttagare.
16. Fortsätt stärka polisen och rättsväsendet.
17. Stärk brottspreventionen och sätt ett mål om fler anställda i socialtjänsten.
18. Utrota barnfattigdomen i Sverige.
19. Utbilda arbetslösa för att kvalificera sig till bristyrken och välfärdsjobb.
20. Renovera miljonprogrammen och aktivera bostadspolitiken.
21. Stärk Sveriges civilförsvaret.
22. Låt de rika betala försvaret.
23. Bygg ut värnplikten.

Läs mer om
förslagen i
Katalys rapport
”Mot en progressiv
majoritet”

Våga vara ideologiska och visionära!

4

Uppmaningen att "ha bättre självförtroende" har återkommit i flera av Socialdemokraternas valanalyser under senare decennier. Detta har ofta påtalats i bemärkelsen att driva frågor trots motvind, att inte påverkas så mycket av snabba opinionsförändringar och att hålla fast vid sin riktning över tid. Samma uppmaning kan bara upprepas igen. Det handlar om att visa väljarna att de som röstat för en viss politik ska kunna räkna med att partiet gör allt för att den ska genomföras. Det handlar också om att ha en självklar ideologisk kompass som stakar ut politiken för framtiden.

Partiets medlemsbas har minskat och blivit allt äldre, ett problem som måste tas på allvar för att vara relevant för framtiden. Det är med en stark organisation byggd på självklara gemensamma principer som Socialdemokraterna kan gå framåt. Socialdemokraterna måste

ha röda linjer. Det ska vara självklart att det inte tummas på viktiga principer och att det finns en ideologisk kärna som väljarna kan vara trygga med.

Valrörelsen 2022 präglades av oro och rädsla, känslor som högern är skickliga på att utnyttja. Socialdemokraterna har möjligheten att växa genom att inge människor hopp, en känsla av gemenskap, samhörighet och trygghet. Att vara visionär och att skapa långsiktiga lösningar för framtiden är att ta ansvar. Särskilt viktigt är detta i tider av klimatkris, ekonomisk kris och krig i närområdet.

Det är viktigt att i opposition visa på alternativ till högerens skrämseltaktik och uppdelning av människor. Att det går att bygga politik där kampen mot segregationen och klimatkrisen bör bli ett gemensamt projekt för mer trygghet snarare än ett problem som läggs på enskilda individers axlar.

Våga vara ett arbetarparti!

5

Socialdemokraterna måste värna sin sociala bas i arbetarklassen och sin position som Sveriges arbetarparti. Nästan hälften av alla förvärvsarbetande tillhör arbetarklassen och både kvinnor och personer med utländsk bakgrund är överrepresenterade inom den svenska arbetarklassen idag. Att mobilisera och representera dagens arbetarklass handlar om så mycket mer än att försöka få tillbaka konservativa manliga LO-arbetare som tagit steget över till Sverigedemokraterna. Försöken att appellera till vissa delar av arbetarklassen kan inte göras på ett sätt som samtidigt alienerar andra delar av den. Det är en Sverigedemokratisk fälla och ett recept för att splittra arbetarklassen.

Socialdemokraterna måste mobilisera hela arbetarklassen med bas i gemensamma materiella intressen. Sedan måste ambitionen vara att samla den breda löntagarmajoriteten, både arbetare och tjänstemän, i ett politiskt projekt för ökad jämlikhet och en starkare välfärdsstat. Socialdemokraterna måste gå fram med en politik som bygger nya klasskoalitioner mellan arbetarklass och medelklass. Partiet får inte resignera inför högerens kulturkrig som ställer arbetarklassen och medelklassen mot varandra i kulturella värderingsfrågor. Använd tiden i opposition till att återaktivera de ekonomiska konfliktlinjerna och mobilisera det breda löntagarkollektivet utifrån deras gemensamma materiella intressen.

Våga satsa på långsiktig opinionsbildning!

6 Socialdemokraterna måste börja driva och forma opinionen och inte bara följa den opinion som redan finns. Att satsa mer på opinionsbildning har varit ett viktigt medskick i flera av de senaste valens socialdemokratiska valanalyser. Trots vissa satsningar saknas den ut hållighet, långsiktighet och målmedvetenhet som kännetecknar högerens påverkansarbete. Det handlar både om näringslivets och arbetsgivarorganisationernas opinionsbildning, men också om Sverigedemokraternas förmåga att forma den övergripande berättelsen om vad som har hänt med Sverige de senaste årtiondena. Socialdemokraterna måste ha en egen trovärdig berättelse

om orsakerna till dagens stora samhällsproblem och vad som behöver göras åt dem.

Det handlar om att ta tillbaka problemformuleringsinitiativet från höger och kunna svara på frågorna: Vilka är de största samhällsproblemen vi står inför? Hur skapades de? Hur löser vi dem – tillsammans? Partiet måste bli bättre på att lyfta fram de politiska frågor där man har högt förtroende och aktivt vara med och sätta dagordningen inför valen 2026 och 2030. Socialdemokraterna måste sluta att defensivt reagera på högerens dagordning och istället börja opinionsbilda offensivt för att forma agendan framåt.

KÄLLFÖRTECKNING

- Abdelzadeh, Hewa (2022), "Migration och gängkriminalitet fick mest utrymme i medierna", *Sveriges Radio*, 6 november, <https://sverigesradio.se/artikel/medie-mataren-migration-och-gangkriminalitet-far-mest-utrymme-i-medierna> (hämtad 2022-11-8).
- Ekot (2022), "Statsministern: Valmölsättning snarare än löfte", *Sveriges Radio*, 9 augusti, <https://sverigesradio.se/artikel/statsministern-valmolsattning-snarare-an-lofte> (hämtad 2022-11-8).
- Hedberg, Kristina och Jakobson, Hanna (2022), "Andersson kräver färre lösningar från de andra partierna: 'Lättare att bilda regering efter valet'", *Dagens Nyheter*, 29 augusti, <https://www.dn.se/sverige/andersson-kraver-farre-lasningar-fran-de-andra-partierna-lattare-att-bilda-regering-efter-valet/> (hämtad 2022-11-8).
- Klugman, Olof (2022), "Tobias Baudin: 'Det är en bräcklig regering'", *Dagens ETC*, 22 oktober, <https://www.etc.se/inrikes/tobias-baudin-det-aer-en-braecklig-regering> (hämtad 2022-10-8).
- Lindberg, Anders (2022), Twitter, 11 augusti 2022 kl. 10:42: "Ulf Kristersson är SD:s bästa valarbetare. Nu är partierna jämnstora", <https://twitter.com/anderslindberg/status/1557648582366347264> (hämtad 2022-11-8).
- Mattson, Pontus (2022), "Partiledardebatt: Magdalena Andersson (S) försvarade hårt kritiserad Annie Lööf (C)", *Sveriges Radio*, 17 augusti, <https://sverigesradio.se/artikel/partiledardebatt-magdalena-andersson-s-forsvarade-hart-kritiserad-annie-loof-c> (hämtad 22-11-24).
- Medierna (2022), *Sveriges Radio*, 4 november, <https://sverigesradio.se/artikel/kvinnor-och-vard-forlorare-i-arets-valbevakning> (hämtad 2022-11-8).
- Nilsson, Mimmi (2022), "Andersson öppnar för L i regering – men vill inte ha med V", *SVT*, 23 augusti, <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/magdalena-andersson-stanger-dorren-for-v-i-regering> (hämtad 2022-11-8).
- Nordenskiöld, Tomas (2022), "Andersson tar inte avstånd från nya flyktingpolitiken", *Expressen*, 25 oktober, <https://www.expressen.se/nyheter/andersson-tar-inte-avstand-fran-nya-flyktingpolitiken> (hämtad 2022-10-8).
- Olsson, Hans och Rosén Hans (2022), "Raset: Moderaterna störst i bara 14 kommuner", *Dagens Nyheter*, 14 september, <https://www.dn.se/sverige/raset-moderaterna-storst-i-bara-14-kommuner/> (hämtad 2022-11-8).
- Olsson, Martin (2022), "Kraftigt minskat valdeltagande – här är distriktet med störst tapp", *Dagens Samhälle*, 15 september, <https://www.dagenssamhalle.se/styrning-och-beslut/demokrati/kraftigt-minskat-valdeltagande-har-ar-distriktet-med-storst-tapp/> (hämtad 2022-10-8).
- Piketty, Thomas (2020), *Kapitalet och ideologin*, Mondial, s. 899–959.
- Söderpalm, Per och von Lochov, Ulla (2022), Mediamätaren – hur politik diskuteras i media, Valspecial augusti 2022, *Kantar Public*, <https://www.kantarpublic.com/se/undersokningar-rapporter/mediamataren/augustispecial-mediatarem-augusti-2022> (hämtad 2022-11-8).
- Valu 2022, Väljarströmmar 2018–2022.
- Westling, Fanny (2022), "Statsministerns kärleksbombning av Annie Lööf", *Aftonbladet*, 8 juni, <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/ML04X0/magdalena-anderssons-s-karleksbombning-av-annie-loof-c> (hämtad 2022-11-8).
- Öjemar, Fredrik (2022), "Chefsekonomen: 'Som ekonom anser jag att Vänsterpartiet har rätt här'", *Dagens industri*, 2 september, <https://www.di.se/nyheter/chefsekonomen-som-ekonom-anser-jag-att-vansterpartiet-har-ratt-har/> (hämtad 2022-11-8).

Tyckte du att denna rapport var intressant, vill vi rekommendera följande läsning

Hur förändras Sverige om högern bildar regering med stöd av Sverigedemokraterna efter nästa val? **Mats Wingborg** undersöker i boken **Blåbrunt Sverige** högers politik och besöker de kommuner där SD redan idag är med och styr. Slutsatsen är att Sverige skulle förändras i grunden.

Rikard Allvin och **Vilgot Österlund** visar hur ojämnt utnyttjandet av ränteavdrag och rut och rot är. Mer än en fjärdedel av statens kostnader för avdragen gick till den tiondel i samhället med högst inkomster. Motsvarande siffra för den tiondel av befolkningen som har lägst inkomster var mindre än en procent.

I *Det gör skillnad vilka som styr* visar **Rikard Allvin** och **Vilgot Österlund** att S, MP och V är den enda budgetkonstellation som har minskat klyftorna under perioden 2014–2022. Alla andra ger mer till den rikaste tiondelen än den fattigaste tiondelen. En aktiv fördelningspolitik kräver alltså en stark vänster.

Inför valet 2022 blåste en stark vänstervind som Socialdemokraterna borde ha tagit tillvara på. I **Mot en progressiv majoritet** – av **Daniel Suhonen**, **Enna Gerin** och **Kalle Sundin** – förs en strategisk diskussion om hur socialdemokratin bör agera. Innehåller 23 reformer som borde genomföras i Sverige.

Katalys – Institut för facklig idéutveckling

Katalys är ett oberoende fackligt idéinstitut som bedriver utredningsverksamhet och opinionsbildning. Våra verksamhetsområden är välfärd, samhällsekonomi, arbetsmarknad och fördelningsfrågor. Vår uppgift är att generera kunskap och perspektiv som kommer såväl den politiska debatten som fackföreningsrörelsen och dess företrädare på lokal, regional och central nivå till gagn. Men vår uppgift är även att driva den politiska debatten framåt i dessa frågor, med egna analyser och förslag grundade i fackliga perspektiv. Vi står på två ben – idéutveckling och politisk påverkan. Värderingsmässigt står vi på LO-medlemmarnas sida.

Katalys tror inte att ökade samhällsklyftor är en naturlig eller opåverkbar följd av en globaliserad värld. Vi ställer inte upp på resonemang om att bara för att det går att skapa en marknad av något som vi äger gemensamt, så ska den marknaden skapas. Vi ser att det finns konstruktiva vägar framåt för den svenska arbetsmarknaden och att de principer som en gång formade arbetsmarknaden är relevanta även i framtiden. Vi vill bidra till att den generella välfärden och trygghetssystem säkras och utvecklas. Katalys – Institut för facklig idéutveckling startades på initiativ av 6F – fackförbund i samverkan.

6F utgörs av LO-förbunden Byggnads, Elektrikerna, Fastighets, Målarna och Seko.

Besök vår hemsida:
www.katalys.org

PRENUMERERA PÅ KATALYS NYHETSBRIV FÖR ATT FÅ SENASTE NYTT OM VÅR UTGIVNING OCH VÅRA ARRANGEMANG: WWW.KATALYS.ORG/NYHETSBRIV